

7. Алексеева А. В., Галустьян Ю. М., Шваб І. А. та ін. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання : монографія / ред. : М. М. Ілляш, Т. М. Тележенко. Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж. Київ, 2003. 91 с.
8. Ковальова О. В. Попередження як напрям протидії торгівлі людьми // Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми :

мат-ли Міжнар. наук.-практ. симпозиуму (Івано-Франківськ, 11—12.03.2016). Івано-Франківськ : Ред.-видав. від. Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 67—70.

9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.02.2021).

О. І. Жеребко,

кандидат юридичних наук, Київський НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9740-4145>, e-mail: oleksandr.zherebko@kndise.gov.ua

ОГЛЯД І ФІКСАЦІЯ МІКРОЧАСТИНОК

Анотація. У статті розглянуто питання фіксації огляду мікрочастинок. Зазначено, що запам'ятовування є недостатньо надійним засобом фіксації, оскільки пам'ять індивідуальна й експерт може багато забути. Основний і обов'язковий засіб фіксації мікрочастинок під час провадження слідчих дій — протокол.

Ключові слова: мікрооб'єкти, мікрочастинки, огляд, фіксація, протокол.

Abstract. This article considers issue of fixing examination of microparticles. It is noted that memorization is not a reliable means of fixation, as the memory is individual and the expert can forget a lot. The main and obligatory means of fixing microparticles while investigative actions is a protocol.

Keywords: microscopic objects, microparticles, inspection, fixation, protocol.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы фиксации осмотра микрочастиц. Отмечено, что запоминание является недостаточно надёжным средством фиксации, поскольку память индивидуальна и эксперт может многое забыть. Основное и обязательное средство фиксации микрочастиц при производстве следственных действий — протокол.

Ключевые слова: микрообъекты, микрочастицы, осмотр, фиксация, протокол.

Використання мікрооб'єктів у процесі розслідування злочинів — один із самостійних напрямів судової експертизи. У теорії та практиці криміналістики використовують поняття «мікрочастинок», «мікросліди», «мікрооб'єкти» та інші поняття [1, с. 61].

Мікрочастинки — тверді тіла (розміром до 1 мм), що мають стійку форму та структуру (волосся й сухі лусочки шкіри людини або тварини, волокна тканин рослинного та іншого походження, пилок і спори рослин, дрібні частки металів, мінералів, мікробризки крові, фарби, слини, ПММ, наслідки близького пострілу, сліди металізації, залишені в результаті контактної взаємодії, та ін.).

Мікрочастинки за певних умов можуть бути речовими доказами у справі, тобто їх виявлення й фіксація повинні відбуватися за визначеною процесуальною формою. Протокол як засіб фіксації огляду мікрооб'єктів (мікрочастинок) — речових доказів має відповідати загальним вимогам ст. 104, 105 Кримінального процесуального кодексу України [2] та містити послідовний виклад інформації, відображати факти об'єктивно та з достатньою повнотою, мати термінологічну ясність і визначеність.

Виявлення, описування та вилучення мікрочастинок здійснює експерт, якому доручено проведення відповідного дослідження.

Технічно огляд мікрочастинок спочатку проводять у тих самих умовах та із застосуванням тих самих засобів, що призвели до їх виявлення. Потім можна оптимізувати умови спостереження (зокрема, посилити освітлення, застосувати для збільшення лупи або мікроскопи, обрати необхідний світлофільтр та ін.).

Зміст огляду об'єктів становить спостереження — активне цілеспрямоване сприйняття властивостей частинок і об'єктів-носіїв, а також з'ясування наявних між ними зв'язків, просторових і інших відносин. У процесі спостереження особливу увагу приділяють ознакам об'єктів, тобто властивостям, істотним з точки зору завдань, які стоять перед слідством. Отже, під час огляду важливого значення набуває добирання і виокремлення комплексу матеріальних ознак, на яких концентрується увага учасників огляду. Провідну роль в цьому процесі відіграє слідчий — головний суб'єкт слідчої дії. Він концентрує увагу понятих та інших учасників на властивостях, які слід виокремити, а потім зафіксувати як ознаки (у межах своєї компетенції слідчому може допомогти фахівець).

Іноді об'єктом огляду є скупчення великої кількості різних мікрочастинок — пилу, ґрунтових та інших забруднень, часток, виявлених і вилучених у пневматичний спосіб. Якщо в такому скупченні відразу не вдається виявити частинки, які представляють інтерес, об'єкт спрямовують на експертне дослідження. Однак, в умовах особливої терміновості може виникнути необхідність оглянути скупчення частинок і визначити елементи (їх кількісне співвідношення), що їм належать. Результати огляду в цьому випадку допомагають висунути версії про ознаки об'єктів, з якими стикався злочинець або потерпілий (ознаки оббивки меблів, предметів одягу, шерсті домашніх тварин, виробничих забруднень та ін.), і вжити заходи розшукового характеру.

Огляд скупчення частинок доцільно поєднувати з їх сортуванням на групи, які об'єднують об'єкти з однаковими зовнішніми ознаками. Сортування проводять у приміщенні без протягів з оптичним приладом невеликого збільшення.

Під час провадження слідчої дії поряд із виявленням і оглядом (спостереженням) мікрочастинок важливе значення має їх фіксація.

Фіксація мікрочастинок (мікрослідів) переслідує таку мету: по-перше, закріплення визначених під час огляду фактичних даних про ознаки мікрооб'єктів у зв'язку з елементами обставин події; по-друге, закріплення самих мікрочастинок (мікрослідів) як носіїв інформації для подальшого використання в процесі розслідування. Фіксація мікрочастинок належить до загального змісту фіксації ходу й результатів слідчої дії.

Під час спостереження водночас відбувається запам'ятовування понятими та іншими учасниками дії фактів (місцезнаходження, ознак частинок). У разі потреби збережена в пам'яті понятих інформація може бути отримана шляхом їх допиту.

Усе це дає підставу розглядати пам'ять як своєрідний мнемонічний засіб фіксації даних і навмисно орієнтувати понятих на запам'ятовування істотних моментів під час огляду. Однак, запам'ятовування є недостатньо надійним засобом фіксації.

Надійна фіксація мікрочастинок забезпечується різними засобами, які створюють матеріально закріплений і доступний носій інформації. Основний і обов'язковий засіб фіксації мікрочастинок при провадженні слідчих дій — це протокол. Словесний протокольний опис (протоколювання) є найбільш універсальним: словами й термінами можна зафіксувати дані про факти, пов'язані з мікрочастинками, закріпити інформацію про різні ознаки мікрооб'єктів.

Протокол як засіб фіксації мікрочастинок має відповідати загальним вимогам: містити послідовний виклад інформації, відображати факти об'єктивно й доволі повно, бути термінологічно ясним і визначеним.

Протокольна фіксація виявлених мікрочастинок починається з вказівки, на якій ділянці місцевості або приміщення знаходиться об'єкт-носіїв, потім — на якій поверхні та частині об'єкта знайдено частинки (наприклад, «на внутрішній поверхні центрального вітринного скла», «на зовнішній поверхні лівого рукава піджака» та ін.).

Фіксують точку знаходження мікрочастинок (просторова фіксація мікросліду) шляхом визначення і зазначення в протоколі координат частинки. Для визначення координат в слідчій роботі широко застосовують тригонометричний метод, яким вимірюють відстані між точкою знаходження мікрочастинок та двома постійними точками-орієнтирами (кути предмета, характерні деталі, дефекти та ін.).

Надалі, визначаючи місце розташування частинки, будують трикутник за трьома сторонами. Якщо мікрочастинка знаходиться на прямокутному предметі (вікно, двері, сейф та ін.), просторову фіксацію іноді здійснюють методом прямокутних координат (вимірюючи найкоротші відстані до двох перпендикулярних країв предмета, ліній його деталей). Однак, цей метод може викликати деяку неточність через труднощі визначення суворо перпендикулярного напрямку від частки до орієнтовної лінії.

Фіксують місцезнаходження кількох одиничних мікрочастинок послідовно, чергуючи з описом їх ознак, у протоколі відображають координати кожної частки, а в разі їх близького розташування — відстані між ними.

Якщо група мікрочастинок зосереджена на обмеженій площі, то в протоколі зазначають діаметр або розміри зони скупчення частинок і координати центру цієї зони. У разі виявлення на об'єкті-носії значної кількості різноманітних мікрочастинок, що представляють інтерес, бажано доповнити протокольний опис складанням схеми взаємного розташування частинок.

Визначення розмірів мікрочастинок і їх елементів під час слідчої дії не проводять, оскільки вимірювання мікрооб'єктів вимагає спеціальних знань. Крім того, розміри багатьох мікрочастинок (волокон, нашарувань і впроваджень рідких і пластичних речовин) схильні до змін під впливом різних факторів (вплив температури, вологості повітря, внутрішньоструктурних змін та ін.), що після внесення розмірів до протоколу могло б викликати непорозуміння. У межах слідчої дії не можна також визначати вагу мікрочастинок.

Після фіксації місцезнаходження мікрочастинок в протоколі характеризують їх ознаки, доступні спостереженню. Описують форму, зовнішній вигляд мікротіл (частка кулястої або кубічної форми; частка у вигляді платівки, плівки, волокна; частка, яка не має правильної геометричної форми, та ін.). Щодо мікрослідів речовин в протоколі зазначають форму нашарування, впровадження, форму плями (кругла, овальна, видовжена, прямокутна та ін.).

У протоколі фіксують також кольорові ознаки мікрочастинок (мікрослідів). Під час описування зазвичай використовують загальноприйняті найменування основних кольорів видимого спектра та ахроматичні кольори (чорний, білий, сірий). Для повної характеристики залучають поєднання кольорів «світло-синій», «темно-червоний» та ін. Відтінки мікрослідів біологічного походження описують, використовуючи визначення, що утворено від назв основних кольорів («жовтуватий», «червоний», «зелений» та ін.). У випадках, коли колір мікрооб'єкту не піддається словесному визначенню, у протоколі зазначають: «мікрочастинка (мікрослід) невизначеного кольору». Заборонено використання в протоколі умовних найменувань кольорів, які не є загальноприйнятими («біла ніч», «корида» та ін.).

Поряд із кольоровими ознаками фіксують характер поверхні мікрооб'єкту (блискуча, матова), пропущення речовиною частинок світла (прозора, напівпрозора).

Отже, фіксацію мікрооб'єктів (мікрочастинок) та предметів-носіїв забезпечують різними засобами, що утворюють матеріально закріплений і доступний носій інформації. Основним і обов'язковим засобом фіксації мікрочастинок під час здійснення слідчих дій є протокол.

Список використаних джерел

1. Практикум з криміналістики : навч. посібн. / кол. авторів : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2013. 128 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.02.2021).